

Vlci se vracejí

Mnoho živočišných i rostlinných druhů z naší přírody nenávratně mizí. Jsou však i takové, které po desítkách či dokonce stovkách let našly cestu zpátky. Jedním z nich je i vlk obecný. V České republice se začal objevovat nejprve v Beskydech (1994), od počátku nového tisíciletí čím dál častěji i v ostatních pohraničních horách a třeba i v nižších polohách v CHKO Kokořínsko-Máchův kraj. A z původně jen zatoulaných jedinců se zvláště v prostoru od Broumova po Krušné hory vytvořily stabilní smečky, jejichž původ lze vysledovat v Polsku a Německu. V území, kterému se především věnuje náš časopis, se vlci začali nejdříve objevovat v polských Jizerských horách, nyní už i v Krkonoších. Pobytové stopy, záznamy fotopastí i přímá svědectví ukazují, že s vlky v naší krajině už musíme počítat.

Proč se k nám vrací?

Postupný návrat vlka do míst, kde byl v minulosti vyhuben, souvisí s ústupem extenzivního zemědělství v horských oblastech. Zde pro přírodu dříve nebylo místo – všude byly pastviny, pásala se domácí zvířata. Na začátku dvacátého století se zvětšila plocha lesa a s tím souvisel i návrat kopytníků, přirozené potravy vlka. Divoká prasata byla na počátku dvacátého století také téměř vyhubena, dnes zažíváme úplný opak. Šelmy získaly více prostoru a ztratily část konkurentů v podobě pastevců, podstatně se také změnila zákona: dříve mohli šelmy v lesích hubit kdokoli, dnes ve všech evropských státech panuje přinejmenším částečná zákonná ochrana šelem. Někde není možné šelmy střílet, jinde ano, ale odstřel podléhá regulaci. Podstatně se také změnil názor na velké šelmy. Z hlavního škůdce v lesích se staly přínosem v regulaci velkých kopytníků a navrácení rovnováhy. U vlků je změna veřejného mínění nejviditelnější, hodně podobné to bylo i u medvědů a rysů.

Ideálním prostorem pro šelmy by byla aljašská či sibiřská divočina, v Evropě už tolik vyloženě divokých míst o dostatečné rozloze není. Kromě Karpat velké šelmy osidlují jihoevropské státy jako Itálie či Španělsko – dnes nežijí v divočině, ale v poměrně kulturní krajině. Tu může představovat mozaika lesů, luk a zemědělsky obhospodařovaných oblastí, ale i zcela industriální areály. Před pěti lety jsme pozorovali vlčí smečku žijící v blízkosti dolů Boxberg ve východním Německu asi dva kilometry od rypadla. Šelmy si po staletích soužití s člověkem našly vlastní prostor. Zavřít je do rezervací s divočinou ale možné není. V Evropě už by se nenašlo dostatečně velké území ani pro několik domovských okrsků velkých šelem. Dalším zásadním limitem jsou silnice, železnice či jiné bariéry, které šelmy překonávají jen s velkým rizikem. Limitující může být také veřejné mínění – šelmy historicky považujeme za něco nebezpečného a nekompatibilního s naší kulturou a navzdory novým vědeckým poznatkům k nim přistupujeme v hranicích kulturních předsudků a dezinformací.

Ochrana průchodnosti krajiny pro šelmy

Zásadní pro obnovu populace vlků ve středoevropském prostoru je situace v Polsku, kde byla v roce 1998 zavedena přísná celoroční ochrana. V následujících letech jsme pak mohli sledovat postupný návrat vlků i do oblastí, kde byl dříve zcela vyhuben. Nárůst početnosti smeček byl poměrně dramatický v momentě, kdy vlci přišli o úhlavního nepřítele. Poté byli schopni obsadit volná teritoria, kde se úspěšně rozmnožují. V rámci Evropy to mělo značný dopad – už od roku 2000 můžeme pozorovat vlky v Německu, kde bylo v dubnu 2017 prokázáno 60 vlčích smeček, stejný počet jako v západním Polsku. V relativním dosahu českých hranic se tedy vyskytují 120 vlčích smeček, což skýtá poměrně silný potenciál dalšího šíření v rámci střední Evropy. Bylo jen otázkou času, kdy se vlci objeví u nás – první vlk z této populace byl zachycen fotopastí na hranicích s Německem ve Šluknovském výběžku v roce 2012.

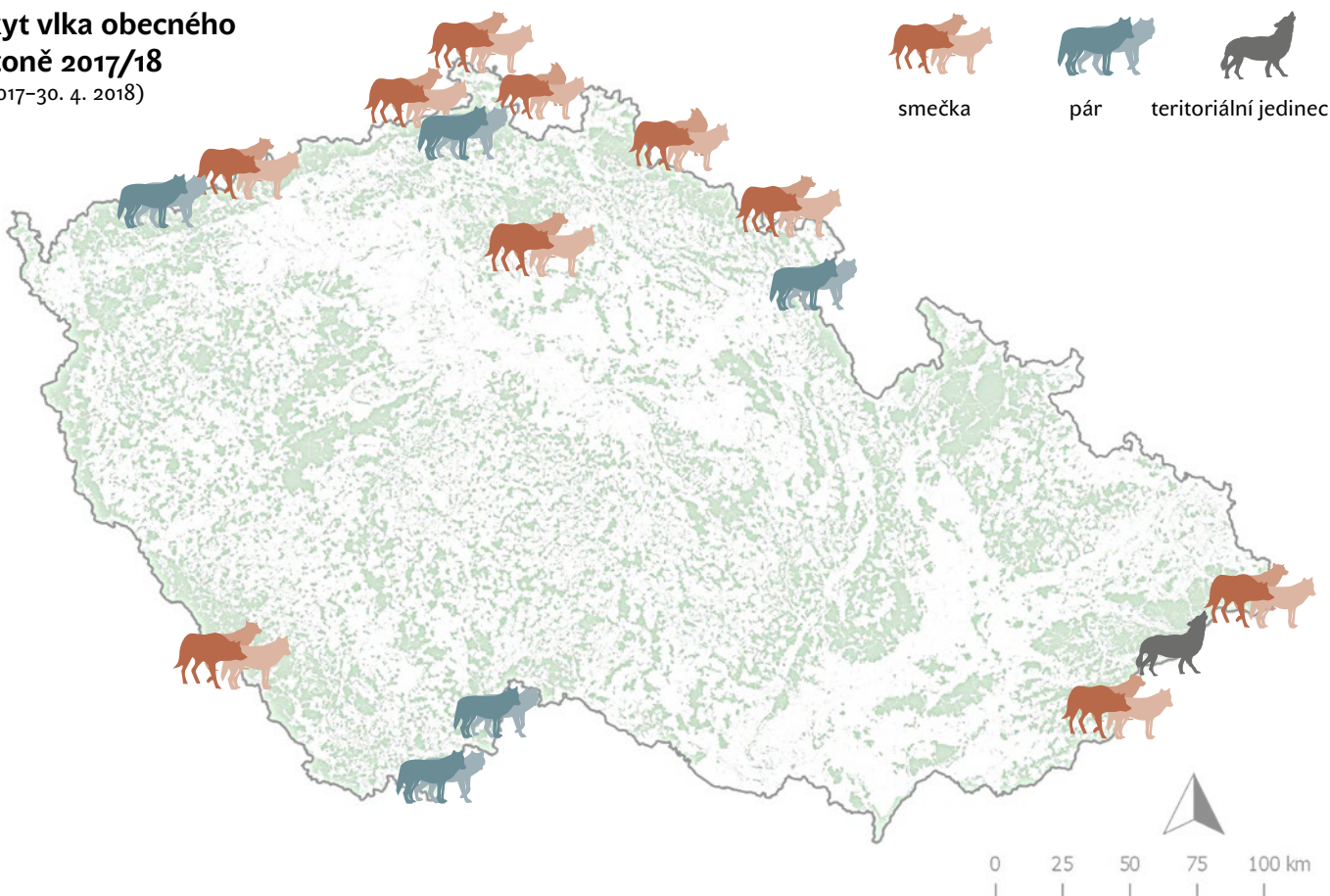
Data o výskytu vlků pocházejí od dobrovolníků, správ národních parků a Agentury ochrany přírody. Tři smečky prokazané v tzv. vlčím roce 2016/17 z Ralska, Broumovska a Krušných hor pocházejí ze středoevropské nížinné populace. Vlk zabíjený na dálnici D1 pocházel z Karpat, prošel celou Moravskou bránou, možná mířil na Šumavu. Tam byl zjištěn pár, v němž jeden jedinec pocházel z Alp a druhý ze středoevropské nížinné populace. Česká republika je tedy jakousi genetickou křižovatkou, kde se setkávají populace z celé Evropy.

Pozorování vlků

Monitorovací období začíná 1. května a končí 30. dubna, koresponduje tak s rozmnožovacím cyklem vlků. V roce 2017/18 zasahovalo na území České republiky 10 smeček, 5 dalších párů s možným rozmnožováním a jeden teritoriální jedinec. To je tedy současný stav, počet se smeček za jeden rok více než zdvojnásobil. Samozřejmě to vede k podezření, že za takovým množstvím vlků může stát nějaké umělé vypouštění a internetem dokonce proběhla fotka, kde

Výskyt vlka obecného v sezoně 2017/18

(1. 5. 2017–30. 4. 2018)

je z bedny na korbě auta za přítomnosti novinářů vypouštěn vlk do volné přírody. Ona fotografie pochází ze střední Itálie, publikována byla v roce 2013 a jednalo se o návrat vyléčeného přiotráveného vlka do přírody. Přesto posloužila jako konspirační materiál o vypouštění vlků ze zajetí do volné přírody. Zajímavé údaje o vzdálenostech, které vlci mohou překonat, vznikají z telemetrie – vlk sledovaný přes vysílačku na krku během tří měsíců prošel celé Polsko až na hranici Litvy a Běloruska a urazil přitom přes 1 500 km.

Díky spolupráci s kolegy z Německa jsme byli schopni určit původ první smečky, která se usadila v roce 2014 v Ralsku. Samice z ralské smečky pocházela z oblasti Dauban, vzdálené zhruba 60 km. Broumovská smečka na základě porovnání genetických vzorků pochází ze 100 km rozsáhlého lesnatého komplexu na hranicích Polska a Německa.

Krkonošský případ

Případ krkonošské vlčice, která se na počátku srpna minulého pohybovala (a posléze byla odchycena) v údolí Labe nad Vrchlábím (viz K+JH č. 9/2018), byl od počátku velmi zvláštní. Zvíře se vyskytlo v lokalitě, kde vznikly škody způsobené jinými vlky. Sama však byla hodně pohublá, pravděpodobně vůbec nežrala, takže se k té smečce pravděpodobně připojila a byla v následujících dnech pozorována opakovaně v blízkosti lidí a budov. Vlčice nezaútočila na hospodářská zvířata, která se vyskytovala v její blízkosti, naopak vyhledávala potravu v blízkosti lidí. Nakonec zaběhla přímo do budovy restaurace, kde byla uspána, a poté převezena do karantény. Takové chování vlka jsme v minulosti na českém území nepozorovali a nepozorovali ho ani kolegové jinde v Evropě.

Následné analýzy ukázaly v krvi zvířete protilátky na vzteklinu, což mohlo znamenat, že je vzteklinou nakažené. Riziko pro lidi, kteří s vlčicí přišli do fyzického kontaktu, nebo se dostali do kontaktu s jejími slinami, by bylo nepřijatelně vysoké. Stoprocentně se přítomnost vztekliny v organismu dá zjistit až analýzou mozkové tkáně, proto Správa KRNP rozhodla o jejím utracení. Onemocnění se nakonec neprokázalo – v krvi vlčice kolovala protilátka, kterou získala z vakcíny. Nikoli však z látky k vakcinaci lišek, kterou někde mohla sežrat. Detailní analýza prokázala, že byla použita psí vakcína. Vlčice byla tedy velmi pravděpodobně držena v zajetí, byla očkována a ze zajetí unikla, nebo byla vypuštěna. Geneticky pocházela ze středo-evropské populace. Je možné, že byla jako mládě ilegálně vybraná z brlohu.

Vystrašená a vyhublá krkonošská vlčice, která uvízla za elektrickými ohradníky ovčího výběhu (Strážné, 3. 8. 2018)

Jiří Dvořák

Petr Ruffer

Jednoprocentní šance na setkání

Vlka s 99% pravděpodobností v přírodě neuvidíte, přesto se s ním můžete setkat, když jeho zvědavost krátce převáží nad plachostí, zejména tehdy, když vlk v pozorovateli nepozná člověka. Zejména vlčata jsou velmi zvědavá, jako každá mláďata. Ilustruje to třeba video, které z harvesteru natočil lesní dělník na Kokořínsku. Muž zůstal v kabině a procházející vlk ve snaze pochopit situaci a zjistit, o co se jedná, hleděl asi dvě vteřiny do objektivu. Média to podala jako neobvyklé chování vlka. Pokud se vlk pohybuje ve vzdálenosti 30–50 metrů od nás, pouze pozoruje a nepřiblížuje se, je jeho chování možné chápat jako snahu o zhodnocení situace a není považováno za nestandardní. Zvířata se se stroji běžně setkávají a zrakem tu situaci hodnotí jako pouhou přítomnost a činnost známého elementu. Podobně vlk nevyhodnotil jako hrozbu naši kolegyni natáčející v říjnu přímo ze spacáku. S ničím podobným se nikdy nesetkal, a protože se snažil za úplného bezvětří v členitém terénu identifikovat, co vlastně vidí, přiblížil se na vzdálenost osmi metrů, pak se lekl a odběhl a ještě několik minut pozoroval člověka z větší dálky. Je nutné si také uvědomit, že zrak vlků je za světla mnohem horší než lidský zrak.

Důsledky návratu vlků

Návrat vlků u nás vzbuzuje obavy. Nemáme s nimi na rozdíl od jiných národů, na jejichž území nikdy nebyli vyhubeni, žádnou zkušenost. Jsme také odkojeni pohádkou o Červené Karkulce. Osobní zkušenost nikdo nemá, a tak se bojíme neznámého. V posledních desetiletích neexistuje v Evropě případ, kdy zdravý vlk napadl nebo usmrtil člověka. V Polsku žije kolem 1 500 vlků, v Evropě mimo Rusko, Bělorusko a Ukrajinu je to 15–20 tisíc vlků a konfliktů je minimum. Poslední doložené úmrtí člověka zabitého zdravým vlkem známe ze 70. let ve Španělsku. Populace vlků se od té doby zvětšila několikanásobně, zvětšila se i populace lidí, k vzájemnému kontaktu dochází také častěji, přesto počty útoků nenarůstají. Napadení vlkem je známé ještě z Polska, z vesnice jménem Wetlina, kde vlk pokoušel ženu s dítětem. Protože se choval nestandardně, byl následně usmrčen. Při ohledání se zjistilo, že je to zhruba rok starý vlk s nezvykle zbroušenými drápy, což ukazuje na jeho předchozí držení v zajetí v betonovém kotci. Takto socializované zvíře zvyklé přijímat potravu od lidí může být nebezpečné. Dříve bývalo běžnou praxí v Polsku i na Slovensku, že se vybírala mláďata z brlohů. Vystrašený vlčí rodič nekladl zpravidla žádný odpor.

Jak se vlci postupně rozšiřují, dostávají se do nových oblastí, kde farmáři nebyli zvyklí svá stáda dostatečně chránit. Od roku 2014 se postupně navyšovalo množství škod, které vlci začali působit. Chovatelé mají možnost žádat stát o kompenzaci, pokud mají škodu. Od roku 2012, kdy byly v Beskydech první škody, narostla výše náhrad ze sedmi na sedm set tisíc korun. V roce 2017 počet škod nerostl, co se

Petr Ruffer

týče zabitých zvířat, zvýšila se však vyplácená částka, protože chovatelé žádají víc peněz. Počet zabitých zvířat v roce 2017 nepatrně klesl navzdory tomu, že se počet vlčích smeček zdvojnásobil. Počet vlků tedy není určující – víc vlků neznamená víc konfliktů. Nejvíce konfliktů vzniklo v roce 2016 na Broumovsku, na místě vznikly i protivlčí demonstrace, od té doby klesl počet zabitých hospodářských zvířat o třetinu, přestože v území operují již dvě smečky.

Vlci mají v našich lesích k dispozici spoustu divoké zvěře a z analýz trusu víme, že 99 % trusu tvoří srst jelenovitých a divokých prasat. Domácí zvířata jsou jen velmi vzácně zastoupena. Rok 2016 byl z hlediska škod extrémní, k 70 % škod na Broumovsku došlo u chovatele, který odmítl dělat jakákoli opatření. Vlci si k němu nakrátko zvykli chodit jako do ledničky, přesto do dneška nemá dokonale zabezpečená zvířata. I to málo, co zatím podnikl, vlkům stačilo, aby dál nerisikovali a poohlédli se po potravě jinde.

Zabezpečit stáda lze elektrickým oplocením se spodní částí ohrady proti podhrabání, účinná je přítomnost pasteveckého psa. Od štěněte musí být držen s ovci, aby si na ně přivykl, a pak po celý život stádo chrání. Ve Španělsku využívají pyrenejské horské psy, kteří jsou poměrně mírní, nejsou nebezpeční lidem, na rozdíl třeba od kavkazského pasteveckého psa, který může způsobit problém i člověku. V jižních zemích, kde se vlci pohybují v hustěji osídlených oblastech než u nás, jsou psi šlechtěni k agresivitě vůči predátorům, nikoli vůči lidem.

Fragmentace krajiny

Šelmy potřebují poměrně velké domovské okrsky, řádově stovky čtverečních kilometrů. V tak velkém území se nevyhnou potřebě překonávat bariéru silnic. Například území Javorníků a Kysuc na česko-slovensko-polském pomezí rozděluje silnice, kde projede 15 tisíc aut denně, a není tam jediný nadchod nebo podchod. Sledovaný rys takovou cestu za půl roku překonal minimálně sedmkrát. Šelmy tedy při pohybu v naší krajině poměrně čelí stále poměrně velkému riziku střetu s vozidly. Proto je třeba chránit síť migračních koridorů, aby nedošlo k úplné zástavbě a jejich přerušení. Možností snížení barié-

rového efektu může být takzvaný ekodukt. První v ČR vznikl v blízkosti Lipníku nad Bečvou, pokrývá jej lesní porost, jeho umístění je ale poněkud nešťastné. Je v těsné blízkosti vesnice, což velmi snižuje jeho funkčnost. Pokud by šelmy z Karpat putovaly Moravskou bránou směrem na západ, musely by poměrně náročně překonávat tuto vesnici a silnici první třídy. Staveb podobného typu, bohužel špatně umístěných, je v České republice nejvíce u Prahy. Jen na pražském okruhu jich je pět. Pokud je promítneme do map migračních koridorů, uvidíme, že skoro všechny ekodukty se „podařilo“ postavit úplně mimo předpokládané migrační trasy velkých savců. Bezesporně existují místa, kde jsou potřeba, ale při plánování jejich výstavby se často nedbá na odborné argumenty. Učit bychom se mohli například na Balkáně, kde umístění ekoduktu na nové dálnici předchází výzkum koridorů. Následným monitoringem je pak snadné prokázat jejich využívání šelmami i jinými zvířaty.

Setrvačná image

Největším úkolem při záchraně velkých šelem je zapůsobit na veřejné mínění. I když dojde k obsazení všech lesů vlky, budeme se v nich moci i nadále volně pohybovat.

Na Slovensku mají vyjma vlků ještě rysy a medvědy. Turisti, hospodáři i myslivci s nimi dokážou fungovat, to znamená, že to možné je. Dopad, jaký má přítomnost vlků na populaci kopytníků, zatím nikde nevedl k tomu, že by se musel zastavit lov zvěře. Vlci i rysy mají tak velké domovské okrsky, že nemají šanci na jednom místě zvěř vylovit. Slovensko má v Evropě zvláštní pozici – vlk je tam tradičně vnímán jako lovná zvěř, a tak Slováci si při vstupu do EU vymohli možnost regulovaného odstřelu. Lov může na první pohled pomoci snížit konflikt s hospodáři, jeho vliv na škody na domácím zvířectvu ale prokázán nebyl, důležitějším opatřením je důslednější ochrana stád hospodářských zvířat.

Na základě přednášky **dr. Miroslava Kutala** (koordinátor projektů Hnutí DUHA na ochranu velkých šelem) připravili **Jana Tesařová** a **Jiří Dvořák** více viz např. na www.selmy.cz

